

ELISABETH PRECHT:

En tjeckisk dissident

– **H**ur står det till?
– Jag ska inte klaga... Hos vem skulle jag förresten klaga?

Pavel Kohout: **Wo der Hund begraben liegt**. Albrecht Knaus, München 1987

Bakom detta skämt döljs mycken av den tragedi som oliktankande i Östeuropa drabbas av: arbetslöshet, rättslöshet, social och ekonomisk misär samt isolering från samhällets olika aktiviteter.

Citatet återfinns i romanen "Wo der Hund begraben liegt" skriven av den tjeckiske dramatikern och författaren Pavel Kohout. Detta är berättelsen om hur Kohout och andra konstnärer i Tjeckoslovakien, efter den sovjetiska inmarschen 1968, tvingas till ett liv i utkanten av samhället. I dagboksform får läsaren inblick i den bisarra värld som dissidenterna levte i under Gustav Husaks "normalisering".

Bokens senare del – fram till 1978 då Kohout inleder sin ofrivilliga exil i Wien – liknar mest en thriller. Här finns alla spänningsskapande ingredienser man kan tänka: utpressning med påföljande nattliga mötesplatser, bomb i bil, manipulerade bilbromsar, anonyma brev etc, etc. Byggede romanen inte på verkliga händelser kunde läsaren lätt förledas tro att författaren haft alltför livlig fantasi. Nu nödgas man i stället konstatera, att de tjeckoslovakiska makthavarna utnyttjar sin överlägsenhet på ett sätt som för tankarna till tyranni.

Pavel Kohout, född 1928, är i Öst mest känd för sina teaterpjäser och i Väst även för böcker som "Aus dem Tagebuch eines Konterrevolutionärs". Han var en av de ledande intellektuella under 1960-talet och försöket att skapa en "socialism med

mänskligt ansikte". 1969 uteslöts han ur kommunistpartiet. Han menar sig själv vara en "... socialist som förföljs för sin kritik av att socialismen förvrängts...".

"Wo der Hund begraben liegt" riktar sig till författarens tax Edison. Hunden liksom familjens talande undulat Valtrr, ger detta i stora stycken politiska dokument en mänsklig och nära prägel. Kohouts suveräna språk och tjeckisk berättartradition à la soldaten Svejek gör även de tyngre bitarna i denna drygt 500 sidor långa bok njutbara. Det är omöjligt att inte dra på munnen – och inse dissidenternas överlägsenhet – när Valtrr under husundersökningar sitter och på undulaters vis skriker: "Tyckerrr om inrrrikesministerrrn...". När Edisons liv slutar med ond bråd död är detta på sätt och vis bara en bekräftelse på att de kommunistiska makthavarna för länge sedan gått över ansändighetens gräns.

Kohoutls skildring kantas av en lång rad med protester, appeller, påföljande förhör och arresteringar samt den uppenbarligen nästan aldrig sviktande tron på friheten. Han berättar om när han via västtysk radio hörde om Helsingforsavtalet och antog detta "som en hälsning från månen". För egen del ansökte Kohout nästan genast, i avtalets anda, om utresa till Schweiz för premiär på en av hans egna pjäser. Denna begäran och ytterligare ett par utlandsresor beviljades under den närmaste tiden efter avtalets undertecknande. När han senare gav en intervju för en västtysk tidning och i denna ifrågasatte Östs vilja att följa avtalet, så var det slut med resandet. Isoleringens tid började. Själv beskriver han det politiska klimatet: "alla bara tänker på sig själva. Det är deprimerande".

Hur det är att förlora släkt och vänner för sin politiska övertygelse, kan dissidenter i Öst berätta om. Likaså hur oerhört viktiga kontakterna med Väst är. Kohout menar bl a att det var västmedias rapportering om Charta 77 som stoppade den tjeckoslovakiska regimen från att spärra in honom och andra undertecknare. "Ett antal inflytelserika män hjälpte oss, inte bara moraliskt. I stor utsträckning skyddade de vårt arbete och även våra liv." Pavel Kohout nämner bl a Bruno Kreisky, Peter Weiss och den dåvarande schweiziske ambassadören i Prag Walter Jaeggi. Dessa stod på dissidenternas sida. Om ett rekommenderat brev som anlände en sen kväll, ett par veckor efter att Charta 77 offentliggjorts, skriver han: "Avsändaren ville bara höra hur vi mådde och berättade att hans fru senare skulle komma på besök. Avsändaren var Willy Brandt. Denna enkla mänskliga gest, som många hade kunnat men som bara ett fåtal kostade på sig, var kanske orsaken till att makthavarna började söka en politisk lösning."

Det politiska motståndet i Östeuropa lever. Periodvis tvingas dock dissidenter i olika länder till nästan total tystnad. När öppenheten sedan växer, växer även motståndet mot omdaningarna. Något som Michael Gorbatjov fått erfara. Dogmatiker med Stalin som kultfigur, höjer sina röster och inleder den maktkamp mellan hökar och duvor som omvärlden fått bevittna i alla kommunistiska stater allt sedan 1917.

Pavel Kohouts redogörelse för Charta 77:s tillblivelse och makthavarnas påföljande repressioner är ett sorgligt vittnesbörd om hur en totalitär regim försöker

krossa sina oliktankande medborgare. Knepen är många för att smutskasta och om möjligt skrämja till tystnad: Så gott som alla Charta-undertecknarna anhålls. Några hamnar så småningom bakom galler, övriga fräntas körkort, id-kort etc så att polisen efter behag kan anhålla dem som "parasiter". Samtidigt stängs deras telefoner av och Pavel Kohout vräks från sin lägenhet i Prags centrum. Fler och fler vänner tar avstånd. "Ändå", berättar Kohout, "var det bara en person som ångrade att han undertecknat Charta 77."

Än en gång imponeras läsaren av den moraliska och politiska resning som dissidenterna uppvisar. Deras kamp tycks drivas framåt av en rasande ilska. En ilska över att de kommunistiska makthavarna tar ära, redbarhet och kreativitet från människorna.

Gång på gång lockar regimen Kohout och andra oliktankande med resor till utlandet, dvs exil. Den senare värjer sig. Han vill inte mista sitt hemland. Till slut blir ändå hoten för stora och Kohout ansöker om att få vistas i Österrike under ett år — dit han redan tidigare inbjudits att arbeta vid Burgtheater. Ansökan beviljas och hans rätt att komma tillbaka intygas. Ändå slutar vistelsen med ofrivillig exil — och vem hade trott något annat, säger skeptikern. När Pavel Kohout och hans fru kommer till gränsen släpps de helt sonika inte in i Tjeckoslovakien: "Gränssoldaterna knuffar in oss i vår bil och skjuter den tillbaka över österrikiska gränsen. Genast stängs den elektriska pansarbommen. Strålkastarna släcks, som i en filmateljé efter arbetsdagens slut, och vårt gamla hemland försjunkar i mörker . . ."